

מעמדו של המיעוט הפלסטיני במערכת התכנון הישראלית

הנא חמדאן¹

“Neither cities nor places in them can be unordered; the question is only whose order, who’s planning, for what purpose.”

(Peter Marcuse, 1995)²

הקדמה

דפוסים מרחביים נוצרים על ידי פעולות אנושיות, אשר מפגינות את האינטרס של הקבוצה הדומיננטית, מממשות אותו ומשקפות הייררכיה המבוססת על יחסי כוח שונים.³ באופן כללי, הקבוצה הדומיננטית מעוניינת בשמירה ובשעתוק של הסביבה הבנויה, הממחישה את הערכים והנורמות של אותה קבוצה וגורמת ניכור והדרה של הקבוצות המדוכאות.⁴ העלייה של מקצוע התכנון יצרה צורות חדשות של דומיננטיות, אשר נושאות בתוכן את הטכניקות המאפשרות לקבוצה הדומיננטית שליטה באחרים: קבוצות אתניות שונות, ילידים ונשים.⁵ לפי Healy (1995),⁶ תכנון וניהול אורבני מובנים במונחים של “הכתבה מעל” (“top-down”) או “פְּקָדָה ושליטה” (“command and control”) של הממשל. ההכתבה והשליטה מעל לא איפשרו שיתוף של הקבוצות החלשות והמדוכאות בעיצוב המרחב. תפיסה זו התבססה גם על דטרמיניזם, כוחנות, הדרה ואי-שיתופו של “האחר”. התוצאה היא יצירת מרחב המשרת את יחסי הכוח הקיימים, משעתק אותם ותורם להמשך ההדרה של נשים, קבוצות מיעוט אתניות וקבוצות חלשות ומדוכאות אחרות מהמרחב הציבורי וממוקד קבלת ההחלטות. מכאן נבעה הדרישה להתחשב בקולותיהן של הקבוצות השונות במרחב האורבני, לשמוע את קולם של המדוכאים והמדוכאות ולשתפם בעיצוב המרחב העירוני ובניהולו.⁷ Young (1990)⁸ טוענת, שייצוגם של המדוכאים והמדוכאות בתהליך קבלת ההחלטות הוא אקט שמקדם צדק, ולכן מוסד דמוקרטי מתחייב להתחשב בקולו של “האחר”:

¹ מתכנתת ערים ואזורים בעדאלה

² Marcuse, Peter, (1995), “Not Chaos, but walls: postmodernism and the partitioned city”, in *Postmodern Cities and Spaces*, ed. Watson Sophie. & Gibson Katherine, Oxford: Blackwell.

³ Castells, Manuel, (2003), “the new historical relationship between space and society”, in *Designing Cities. Critical Readings in Urban Design*, ed. Alexander R. Cuthbert, Oxford: Blackwell.

⁴ Sibley David, 1995. *Geographies of Exclusion – Society and Difference in the West*, London and New York; Routledge.

⁵ Sandercock, Leonie, 2003. *Cosmopolis II Mongrel Cities of the 21ST Century*. London and New York: Continuum.

Fenster, Tovi, (2002), “Planning as control-cultural and gendered manipulation and mis-use of knowledge”, *Hager: International Social Science Review*, 3 (2), pp: 98-114.

וראו הערה 2 לעיל

⁶ Healey, Pasty, (1995), “Discourses of Integration: Making Frameworks for Democratic Urban Planning”, in *Managing Cities, the New Urban Context*, ed, Healey, P, Cameron, S, Davoudi, S, Graham, S, & Madani-Pour, A, Chichester: John Wiley & Sons.

⁷ Sandercock, Leonie, (2000) “When strangers become neighbors: managing cities of difference”, *Planning Theory and Practice*, 1 (1), pp; 13-20.

Fincher R, & Jacobs J, (1998), *Cities of Difference*. New York: Guilford.

⁸ Young, Iris M. (1990), *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, NJ, Princeton University Press.

"If city politics is to be democratic and not dominated by the point of view of one group, it must be a politics that takes account of and provides voice for different groups that dwell together in the city without forming a community". (p. 227)

מאז הקמת המדינה, מערכת התכנון בישראל הפלתה לרעה את האזרחים הפלסטינים ואת יישוביהם ולא איפשרה להם תכנון ופיתוח במידה דומה לאלה שסיפקה ליהודים וליישובים היהודיים. המיעוט הפלסטיני גם הורחק באופן מערכתי מהשיח הציבורי על התכנון והעיצוב של המרחב האורבני ונעלם כליל מהשיח התכנוני ברמותיו השונות ובתחומיו המגוונים. המאמר שלהלן יעסוק במיקומו של המיעוט הפלסטיני במערכת התכנון הסטטוטורית הישראלית ובמיוחד בוועדות התכנון המקומיות, בעיקר במחוז הצפון, באמצעות בדיקת אופי ההרכב של אותן ועדות.

מערכת התכנון בישראל

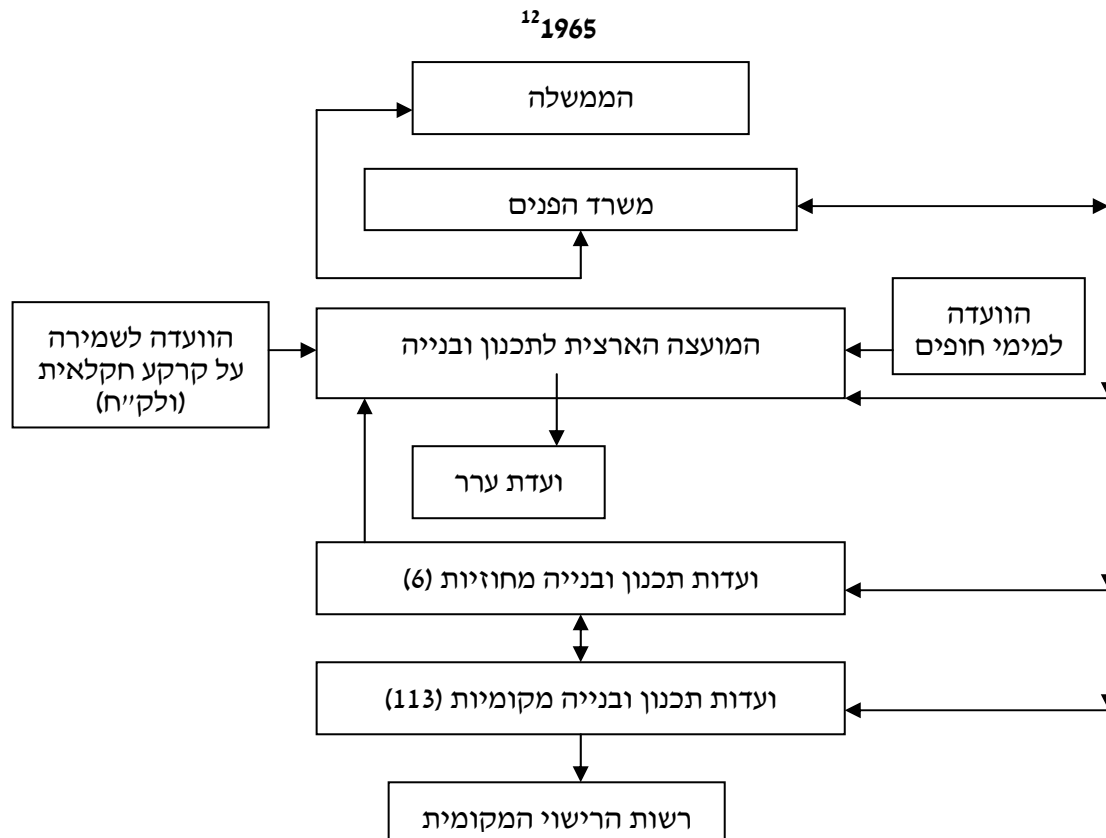
מערכת התכנון הישראלית אימצה את האידיאולוגיה הציונית, הרואה בהתיישבות היהודית ברחבי המדינה מטרה נשגבת, שיש לה גם תכלית מעשית: השגת שליטה גיאוגרפית-פוליטית. סדר היום הגיאוגרפי-פוליטי הניב התמקדות ציבורית אינטנסיבית בפרויקט "פיזור האוכלוסייה", שהוביל למדיניות של הקמת יישובים יהודיים חדשים ברחבי הארץ. פיזור האוכלוסייה נועד לאפשר ולהבטיח "נוכחות יהודית" רוב יהודי במרבית חלקי המדינה. בהתאם לאידיאולוגיה זו הורכבה מערכת התכנון, שבה מספר גבוה של מוסדות תכנון בהשוואה למדינות מערביות.⁹ התרשים הבא מסכם את המבנה הארגוני של מערכת התכנון בישראל, המבוסס על חוק התכנון והבנייה, תשכ"ה-1965 (להלן: "החוק"). הממשלה עומדת בראש התרשים והיא מעורבת בהליכי התכנון באמצעות: 1. הכוח המורחב הניתן לה והאפשרות להשגחה על החלטות התכנוניות השונות גם ברמה המקומית, 2. הכוח לתכנן מגוון תוכניות לאומיות לשימושי קרקע.¹⁰ נציגי הממשלה חברים כמעט בכל הוועדות, ובעיקר במועצה הארצית לתכנון ובנייה ובוועדות המחוזיות. בפועל, הממשלה מאשרת תוכניות מתאר ארציות ומחליטה החלטות שונות הקשורות להקמת יישובים חדשים.¹¹

⁹ Alterman, Rachel, (2001). "National-Level Planning in Israel: Walking the Tightrope Between Government Control and Privatisation", in National-Level Planning in Democratic Countries, an International Comparison of City and Regional Policy-Making, Edited By Alterman, Rachel, Liverpool University Press.

¹⁰ ראו הערה מס' 9 לעיל

¹¹ ראוי לציין, שבממשלה הנוכחית מונה שר ערבי המחזיק תיק המדע התרבות, והספורט. מינויו כשר אושר ב-29 בינואר 2007.

תרשים 1: המבנה הארגוני של מערכת התכנון בישראל לפי חוק התכנון והבנייה, תשכ"ה-

המועצה הארצית לתכנון ובנייה – פרק ב' סימן א' לחוק התכנון והבנייה

המועצה הארצית נמצאת בדרגה השלישית בהיררכיה של מערכת התכנון בארץ, אחרי הממשלה ומשרד הפנים. לפי החוק, המועצה חייבת להיות מורכבת מ-32 חברים ובראשה עומד שר הפנים עצמו או נציגו. בנוסף, המועצה מורכבת מ-11 חברי ממשלה, נציגים של רשויות מקומיות, גופים שאינם ממשלתיים, כמו נציגי הדור הצעיר, ונציגה אחת של ארגוני הנשים. יש לציין, שהחוק אינו מחייב כי במועצה יהיו נציג או נציגה של המיעוט הערבי הפלסטיני בישראל, אף שמיעוט זה הוא כמעט 20% מכלל אוכלוסיית המדינה. בין 32 חברי המועצה הארצית לתכנון ובנייה כיום, רק שלושה הם ערבים. הם חברים במועצה כנציגי רשויות מקומיות, ולא כמייצגי המיעוט הפלסטיני, וכולם גברים. אין נשים ערביות במועצה.

תפקידה של המועצה הארצית לייעץ לממשלה בכל הנוגע לקווים הכלליים בביצוע חוק התכנון והבנייה. על המועצה לייעץ גם לממשלה וגם לשר הפנים בהתקנת תקנות, והיא אחראית על הכנת תוכניות מתאר ארציות. הייצוג הלא הולם של המיעוט הפלסטיני במועצה הארצית, מקשה עליו לעמוד על צרכיו, דרישותיו והאינטרסים שלו ולהבטיח כי אלה יבואו לביטוי בעקרונות התכנון ובתוכניות המתאר הארציות.

¹² ראו הערה מס' 9 לעיל

ועדות מחוזיות – פרק ב' סימן ב' לחוק התכנון והבנייה

בישראל יש שש ועדות מחוזיות לתכנון ובנייה: צפון, חיפה, ירושלים, המרכז, תל-אביב ודרום. לפי החוק, כל ועדה חייבת לכלול 17 חברים ויו"ר הוועדה הוא הממונה על המחוז במשרד הפנים. בנוסף, בכל ועדה חברים מתכנן המחוז, שמונה נציגים של משרדי הממשלה וחמישה נציגים של הרשויות המקומיות שבאותו מחוז. תפקידיה של הוועדה המחוזית הם: הכנת תוכניות מתאר מחוזיות; הטלת הכנת תוכניות מתאר מקומיות על הוועדות המקומיות; ואישור תוכניות מתאר מקומיות ומפורטות.

בחרנו לבדוק, לדוגמה, את הרכב הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה מחוז הצפון. בוועדה 17 חברים. את שני התפקידים הבכירים בה, יו"ר הוועדה ומתכנן הוועדה, שבידיהם הכוח והיכולת לקבל החלטות, מאיישים שני גברים יהודים. בין חברי הוועדה יש רק שני נציגים ערבים, ראשי הרשויות המקומיות נצרת ויפיע. האוכלוסייה הערבית מהווה יותר ממחצית אוכלוסיית המחוז (53%), ולכן ייצוגה בגוף התכנוני המרכזי במחוז אינו צודק ואינו שוויוני. מצב זה ממחיש את הדינמיקה ואת הדומיננטיות של קבוצת הרוב במערכת התכנון במחוז, אשר באה לביטוי גם בריכוזם של יהודים בעמדות בכירות.

ועדות מקומיות – פרק ב' סימן ג' לחוק התכנון והבנייה

על פי חוק התכנון והבנייה, לכל מרחב תכנון מקומי תהיה ועדה מקומית (סעיף 17). מרחב תכנון מקומי ייקבע על ידי שר הפנים, לאחר התייעצות עם המועצה הארצית, הוועדה המחוזית והרשות המקומית הנוגעת בדבר. ועדת תכנון מקומית עוסקת בהכנת תוכניות מקומיות ומפורטות, שזקוקות לאישור הוועדה המחוזית; ובמתן אישורי בנייה. החוק קובע שלושה סוגים של ועדות מקומיות:

1. ועדה מקומית הכוללת רשות מקומית אחת (להלן, ועדה מסוג 1): מרחב תכנון שבתחומו נכללת רשות מקומית אחת בלבד. מועצת הרשות המקומית מתפקדת כוועדה מקומית, שתקים בתורה ועדת משנה לתכנון ובנייה. בוועדת משנה זאת יהיו חברים ראש הרשות המקומית ונציגי הסיעות השונות החברות במועצת הרשות המקומית.
2. ועדה מקומית הכוללת מספר של רשויות מקומיות (להלן, ועדה מסוג 2): למרחב תכנון שבתחומו נכללות כמה רשויות מקומיות ממונה ועדה מקומית, שמספר חבריה שמונה: הממונה על המחוז או נציגו ועוד שבעה חברים שממנה שר הפנים מתוך מומלצי הרשויות המרחביות. ראוי לציין, שאין חובה לתת ייצוג לכל הרשויות.
3. ועדה מקומית הכוללת מספר של רשויות מקומיות, שלפחות באחת מהן מספר התושבים הוא 35 אלף או יותר (להלן, ועדה מסוג 3): ועדה זו היא בת 17 חברים, נציגי הרשויות המרחביות. כמו הוועדה המקומית (סוג 1), גם ועדה זו היא ועדה נבחרת.

טבלה מס' 1: ועדות תכנון מקומיות בישראל לפי מחוזות¹³

מחוזות	סה"כ ועדות	ועדות תכנון (מקומיות (סוג 1)	ועדות תכנון (מקומיות (סוג 2+3)
סה"כ	113	76	37
צפון	32	17	15
חיפה	12	6	6
ירושלים	4	3	1
המרכז	30	21	9
תל-אביב	10	8	2
דרום	25	21	4

בישראל יש 113 ועדות תכנון מקומיות. 76 מהן ועדות תכנון מקומיות הכוללות רשות מקומית אחת ו-37 הן ועדות תכנון מרחביות, הכוללות יותר מרשות אחת. בין 76 ועדות התכנון המקומיות (סוג 1), רק חמש הן ועדות של יישובים פלסטיניים בלבד. עשר אחרות הן ועדות מעורבות והשאר הן ועדות של יישובים יהודים בלבד (59 ועדות). ברוב המקרים של היישובים הפלסטיניים במדינה פועלות ועדות תכנון מהסוג השני, שבהן יותר מרשות מקומית אחת. כאמור, לפי החוק ועדות אלה הן ועדות ממונות (ראו טבלה מס' 2).

טבלה מס' 2: היישובים הפלסטיניים בישראל לפי סוג ועדות תכנון מקומיות¹⁴

ועדות תכנון מקומיות (סוג 1)		סה"כ ו' ת' מקומיות בישראל = 76
ועדות תכנון מקומיות של ערים מעורבות ויישובים פלסטיניים		סה"כ ו' ת' מקומיות ערביות ומעורבות = 15
5	נצרת, טייבה, טירה, רהט ואבו בסמה	
6	ת"א-יפו, עכו, חיפה, לוד, רמלה ונצרת עילית	
4	ועדות תכנון מקומיות (במועצות אזוריות) הכוללות יישובים פלסטיניים ויישובים יהודיים	זבולון: 13 יישובים, מהם 2 ערביים חוף הכרמל: 24 יישובים, מהם 1 ערבי מרום הגליל: 23 יישובים, מהם 2 ערביים (צפון) משגב: 32 יישובים, מהם 6 ערביים (צפון)
ועדות תכנון מקומיות (סוג 2+3)		סה"כ ו' ת' מרחביות בישראל = 37
ועדות תכנון מרחביות הכוללות רק יישובים פלסטיניים		סה"כ ו' ת' מרחביות ערביות ומעורבות = 19, כדלקמן:
11	ועדות תכנון מרחביות הכוללות רק יישובים פלסטיניים	בקעת בית הכרם, גבעות אלונים, הגליל המזרחי, הגליל המרכזי, לב הגליל, מעלה חרמון, מעלה נפתלי, עירון, קסם, רכס הכרמל, שפלת הגליל
9	ועדות תכנון מרחביות הכוללות יישובים פלסטיניים ויישובים יהודיים	אצבע הגליל, הגליל המזרחי, הראל, יזרעאלים, מבוא העמקים, מטה אשר, מעלה הגליל, שומרון, שמעונים

¹³ אתר משרד הפנים, מרחבי תכנון, <http://www.moin.gov.il>
¹⁴ ראו הערה מס' 12 למעלה

חקר מקרה: מחוז הצפון

על מנת לבדוק את מעמדו של המיעוט הפלסטיני בוועדות התכנון המקומיות, נתמקד במחוז הצפון כחקר מקרה, ובעיקר בהרכבן של ועדות אלו ובאופיין. אוכלוסיית מחוז הצפון מונה 1,185.4 אלף תושבים, שיותר ממחציתם, 53%, פלסטינים (נתונים מעודכנים לשנת 2005).¹⁵ במחוז יש רק 78 יישובים פלסטיניים (המהווים 19% מכלל היישובים) מתוך 412 יישובים בסך הכל, ושלוש ערים מעורבות.¹⁶ כלומר, האוכלוסייה הפלסטינית במחוז מרוכזת במספר קטן יחסית של יישובים, בעוד האוכלוסייה היהודית מתגוררת ב-334 יישובים. העיר הגדולה ביותר במחוז מבחינת האוכלוסייה היא העיר הפלסטינית נצרת, שאוכלוסייתה מונה 64.3 אלף תושבים. אחריה מדורגת העיר המעורבת עכו (45.8 אלף תושבים).¹⁷

הרכב ועדות התכנון המקומיות במחוז הצפון

במחוז הצפון פועלות 33 ועדות תכנון מקומיות, מספר הוועדות הגבוה ביותר בהשוואה לשאר המחוזות בישראל. במחוז יש 17 ועדות תכנון מקומיות (הכוללות רשות מקומית אחת). רק אחת מהן היא ועדה של רשות מקומית פלסטינית אחת - נצרת. כן פועלות בו שתי ועדות מקומיות של ערים מעורבות ושתי ועדות של מועצות אזוריות (שכוללות יישובים ערביים, תשעה יישובים פלסטינים מתוך 55 יישובים). מעבר לאותם יישובים, הרוב המכריע של היישובים הפלסטינים (69) שייכים לוועדות מרחביות (ועדות מסוג 2), שממונות על ידי שר הפנים.¹⁸ מצבם של היישובים היהודיים שונה. 45% מתוך 332 היישובים היהודיים במחוז שייכים לוועדות מקומיות הכוללות רשות מקומית אחת (סוג 1), והשאר לוועדות מרחביות (סוג 2). מצב זה, שבו ברוב המכריע של היישובים הפלסטינים פועלות ועדות תכנון מקומיות מהסוג השני, שהן ועדות ממונות, מאפשר לממשל המרכזי שליטה בעתידם התכנוני של היישובים הפלסטינים ובפיתוחם, עם שיתוף מינימלי של האוכלוסייה הפלסטינית באזור ונציגיה. מצב זה גם מנציח את הדרתו של המיעוט הפלסטיני מתהליך קבלת ההחלטות בכל הקשור לייצור המרחב.

טבלה מס' 3: ועדות תכנון מקומיות במחוז הצפון¹⁹

ועדות תכנון מקומיות (סוג 1)		סה"כ = 17
מהן: ו' ת' מקומיות פלסטיניות ומעורבות = 5		
ועדות תכנון מקומיות הכוללות רק יישובים פלסטינים	1	נצרת
ועדות תכנון מקומיות של ערים מעורבות	2	עכו ונצרת עילית
ועדות תכנון מקומיות הכוללות יישובים פלסטינים ויהודיים	2	מרום הגליל: 23 יישובים, מהם 2 ערביים (צפון) משגב: 32 יישובים, מהם 7 ערביים (צפון)
ועדות תכנון מקומיות (סוג 2)		סה"כ = 16

¹⁵ שנתון סטטיסטי לישראל 2006 - מספר 57, לוח מס' 2.8

¹⁶ שנתון סטטיסטי לישראל 2006 - מספר 57, לוח מס' 2.7

¹⁷ שנתון סטטיסטי לישראל 2006 - מספר 57, לוח מס' 2.14

¹⁸ ראו הערה מס' 12 לעיל

¹⁹ ראו הערה מס' 12 לעיל

מהן : ו' ת' מרחביות פלסטיניות ומעורבות = 12		
בקעת בית הכרם, גבעות אלונים, הגליל המרכזי, לב הגליל, מעלה חרמון, שפלת הגליל	6	ועדות תכנון מרחביות הכוללות יישובים פלסטיניים
אצבע הגליל, הגליל המזרחי, יזרעאלים, מבוא העמקים, מטה אשר, מעלה הגליל, מעלה נפתלי, הגלבוע	7	ועדות תכנון מרחביות הכוללות יישובים פלסטיניים ויהודיים

דיון ומסקנות

המיעוט הפלסטיני בישראל הוא קבוצת ילידים, הנבדלת בשפתה ובתרבותה מאוכלוסיית הרוב, היהודים. לכן, גם עקב הניסיון האישי והקולקטיבי של אותו מיעוט, הדרישות והצרכים המרחביים שלו שונים בחלקם מאלה של היהודים. נוכח זאת, המאמר מגיע לשתי מסקנות עיקריות:

1. המבנה הארגוני של מערכת התכנון הישראלית אינו מאפשר ייצוג הולם של המיעוט הפלסטיני. חוק התכנון והבנייה, תשכ"ה-1965, אינו מחייב ייצוג הולם או ייצוג כלשהו של המיעוט הפלסטיני, שמהווה חלק ניכר מכלל אוכלוסיית המדינה, וששונה מאוכלוסיית הרוב מבחינה חברתית ותרבותית. הספרות הגיאוגרפית הפוסט-מודרנית העניקה חשיבות ותשומת לב מיוחדת למרחב האורבני, המורכב מקבוצות אוכלוסייה שונות שלכל אחת מהן דרישות שונות. היא גם תובעת להביא בחשבון את קולו של "האחר", דהיינו להעניק לו ייצוג ולהתייחס לניסיונו במרחב האורבני. אבל עצם המבנה הארגוני של מערכת התכנון הישראלית אינה מאפשרת ייצוג "האחר", שבמקרה זה הוא המיעוט הפלסטיני.

במוסדות התכנון הישראליים השונים יש אמנם כמה נציגים פלסטיניים (כולם גברים), אבל מספרם ומיקומם במערכת התכנון אינם מעניקים ייצוג הולם, צודק ושוויוני למיעוט הפלסטיני. לדוגמה, במועצה הארצית לתכנון ובנייה, המורכבת מ-32 חברים, יש רק שלושה גברים פלסטיניים, ואלה אינם במעמד המעניק להם כוח והשפעה על קבלת החלטות. בוועדה המחוזית לתכנון ובנייה, מחוז הצפון, יש שני חברים ערבים (גברים) מתוך 17, אף שהאוכלוסייה הערבית היא יותר ממחצית אוכלוסיית המחוז. בנוסף לכך, ממונה המחוז ומתכנן המחוז, שני הפקידים הבכירים בוועדה ואלו שמקבלים החלטות תכנוניות במחוז, הם יהודים. חשוב לציין, כהערת אגב, שהנשים הפלסטיניות אינן מיוצגות כלל באותם מוסדות וכמעט אינן מיוצגות גם בוועדות המקומיות.²⁰

2. הרכב הוועדות ומנגנון פעילותן בנויים באופן המאפשר לשלטון המרכזי שליטה גדולה על תכנון היישובים ופיתוחם. בחינה של הרכב הוועדות המקומיות מלמדת, שרוב היישובים הערביים שייכים לסוג השני של הוועדות המקומיות, שכוללות יותר מרשות מקומית אחת ולפי החוק, ועדת תכנון מסוג זה היא ועדה ממונה. במחוז הצפון, ברוב המכריע של היישובים הערביים

²⁰ הספרות הגיאוגרפית והפמיניסטית הפוסט-מודרנית והפוסט-קולוניאלית נתנה חשיבות רבה לנושא ה"שונות" במרחב האורבני והדגישה את השוני והניסיון המגדרי במרחב האורבני. לפי תיאוריות אלו, עולם הנשים הינו הרבה יותר מורכב מאשר רק נשים וגברים, והן תופסות את המרחב באופן שונה, והצרכים הפוליטיים והמרחביים-החברתיים שלהן שונים. בשל התנאים המיוחדים של הנשים הפלסטיניות בארץ, גם הניסיון האישי והקולקטיבי שלהן שונה, ויש להן דרישות וצרכים מרחביים שונים גם מאלה של הגברים הפלסטיניים וגם מאלה של נשים אחרות.

(69 מתוך 79) פועלות ועדות ממונות. יש רק ועדת תכנון מקומית אחת לא ממונה בנצרת. מכאן, שהרוב המכריע של האוכלוסייה הפלסטינית במחוז, 87%, כפופים לשיקוליהן של ועדות תכנון ממונות. תוצאותיו של מצב זה הן: שליטה כמעט מוחלטת של מוסדות התכנון במרחב הפלסטיני; הדרתו ואי שיתופו של המיעוט הפלסטיני בתהליך קבלת ההחלטות ויצירת מרחב אורבני שאינו מבטא את שאיפותיו וצרכיו של המיעוט הפלסטיני, מרחב זר לתרבות המקומית.

לסיכום, על מנת לשנות מצב מעוות ואי-שוויוני זה ולהבטיח צדק מרחבי ותרבותי לקבוצת המיעוט הפלסטינית, יש לערוך שינויים בסיסיים במוסדותיה של מערכת התכנון בישראל, כך שזו תבטיח את ייצוג המיעוט הפלסטיני (גברים ונשים כאחד), לפחות בהתאם למשקלם באוכלוסייה.²¹ כן יש לשנות את הרכבן של ועדות התכנון המקומיות באופן שיבטיח שיתוף הולם של האוכלוסייה הפלסטינית. שינוי זה יאפשר שיתוף של התושבים הפלסטינים במנגנון קבלת ההחלטות התכנוניות ברמה המקומית ובעשייה התכנונית במרחב שבו הם חיים.

²¹ להרחבה ראו מאמרם של הנא חמדאן וד"ר יוסף ג'בארין, "הצעה לייצוג נאות של המיעוט הערבי במערכת התכנון הארצית בישראל", הגיליון האלקטרוני של עדאלה, מס' 23. <http://www.adalah.org/newsletter/heb/mar06/ar1.pdf>